

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Novák Barnabás

**A TERMINOLÓGIAI MUNKAFOLYAMAT A MINŐSÉGI
JOGALKOTÁSBAN**

**MAGYAR-OLASZ ÖSSZEHAISONLÍTÓ VIZSGÁLAT AZ
ALKOTMÁNYJOGI TERMINOLÓGIA TERÜLETÉN**

Témavezetők

Dr. Drinóczi Tímea
egyetemi tanár, az MTA doktora

Dr. Fóris Ágota
egyetemi tanár

Pécs, 2018

1. A kutatás témája, célja és újszerűsége

A kutatásom célja annak megállapítása, milyen szemléletmóddal, munkamódszerekkel, és modern, megbízható informatikai eszközökkel lehet az alkotmányjog doménjén belül a terminológiai, jogszabályszerkesztési és fordítási munkát segíteni, a minőségi jogalkotást elősegíteni. Az alkotmányjogon túl vannak olyan tudományterületek, amelyek ugyan elsősorban nem jogi jellegűek, eredményeik, munkamódszereik és elméleti hátterük felhasználása mégis nélkülözhetetlen az alkotmányjog területén, mint például a terminológiatudomány. Kutatásom középpontjába ezért az alkotmányjogot, a jogalkotást és a terminológiát, e három diszciplína szemléletmódját, módszereit és eszközeit helyezem. A három tudományterület egymásra vonatkoztatása elméleti és a gyakorlati oldalról egyaránt kínál megoldást a minőségi terminológiai előkészítés, a minőségi jogalkotás és ebből következően a minőségi fordítás biztosítására. Ezen belül céljaim közé tartozik a jogszabályszerkesztő, a terminológus és a jogi szakember¹ feladatainak és munkájuk kapcsolódási pontjainak feltérképezése és leírása.

Az elmúlt években – a felgyorsult információcsere és technikai fejlődés következtében – a nyelvi közvetítők szerepe és a velük szemben támasztott követelmények jelentősen megváltoztak. E fejlődéshez alkalmazkodni kell, a modern kommunikációs eszközök által nyújtotta lehetőségeket ki kell használni. Napjaink információközlési folyamatát tekintve és azt a jog és terminológia területére vonatkoztatva megállapítható, hogy az elektronikus terminológiai adatbázisok, internetes szótárak és tudastárak, az online jogtárak száma folyamatosan nő, használatuk mindennapossá vált, minőségük és megbízhatósági szintjük magas, így biztosítva a naprakész információ elérését. Hazánkban az elmúlt évtizedben kezdődött meg a modern terminológiai adatbázisok létrehozása és használata, azok oktatásba történő bevonása, igazodva így napjaink megváltozott igényeihez, megkönnyítve a fordítók és terminológusok tevékenységét.

Magyarország új Alaptörvényének 2012. január 1-ei hatályba lépésével tartalmi változások mentek végbe, amelyek még hangsúlyosabbá tették az egy-, illetve többnyelvű terminológiai munkák fontosságát. Az Alaptörvény fordítási folyamata során és azt követően is számos terminológiai kérdés merül fel, amelyek egyúttal rámutatnak a jogág hazai terminológiai rendszerezésének lehetőségeire, az Alaptörvény hivatalos fordításai terminológiai alapú feldolgozásának szükségességére. Ha nincs megfelelő, jogilag is elfogadott és kidolgozott terminológiai rendszer, a jogi szövegek (félre)fordítása során eltérő

¹ A szakember túl általános kategóriaként értelmezhető, így a jogi szakember megnevezést használom.

szabályozási eredményeket kaphatunk, ami a jogalkotó eredeti szándékának nem felel meg, vagy azt nem tükrözi teljes egészében.² Az írott jogi szöveg alkalmazásával pedig a helyzet rosszabbodhat. A dolgozat nem általában a jogalkotástan-fordítás-terminológia háromszögében mozog, mivel az túl tág lenne, hanem leszűkíti a kutatást az Alaptörvényre.

2. Az értekezés tárgya, kutatási kérdései

Napjaink információalapú társadalma által életre hívott új életviszonyok és a jogász munkát támogatni hivatott új informatikai eszközök és szoftverek hatásának vizsgálata számos jogterület képviselőinek aktuális kutatási tárgya. Egy-egy terület részletes kibontása során szükségszerűen merül fel az igény más tudományterületek módszerének, vizsgálati szempontjainak és elméleti alapjainak segítségül vételére. A *nyelv és jog*, a *nyelvi jog*, újabban *nyelvjog*³ és a hozzá szükségszerűen tapadó *anyanyelven való joghozáférés* biztosításának kutatási területe igen szerteágazó. A nemzeti identitás kialakítását befolyásoló tényezők meghatározása és szabályozása – mint például az anyanyelv-használatához való jog, az iskoláztatás vagy a közigazgatás nyelve, a nemzetiségekkel kapcsolatos egyéni és kollektív tapasztalatok – kiemelt szerepet töltenek be napjaink nemzetállami és politikai törekvéseiben. A nyelvpolitika, a nyelvi jogok biztosítása, az egyén és az állam nyelvi függésének meghatározása, ezen belül a hivatalos nemzeti vagy államnyelv(ek) megállapítása és azok folyamatos karbantartása hagyományosan állami feladat. Meggyőződésem, hogy egy-egy jelenséget akkor tudunk igazán megérteni és részleteiben elemezni, ha azt a lehető legtöbb szempontból vizsgáljuk. Az alkotmányjogon és a jogalkotástanon belüli kutatásom esetében megállapítható, hogy a vizsgált nyelvi és terminológiai kérdések elsődlegesen a jogi szabályozás sajátosságaira vezethetőek vissza, de elemzésük szükségszerűen kötődik más tudományterületekhez, ezért az egyes terminusok vizsgálatát bizonyos mértékben elengedhetetlenül ki kellett terjeszteni a terminológiatudomány kérdéseire is. Első kutatási kérdésem átfogó jellegű.

Arra keresem a választ, hogy segít-e a terminológiatudomány a joghoz való hozzáférés biztosításában, a jogbiztonság előmozdításában? Ebből következően van-e a létjogosultsága a többnyelvű államok által már kifejlesztett és használt jogi terminológiai adatbázisoknak, azok

² Drinóczi Tímea – Petrétei József: *Jogalkotástan*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2004. 177-183. o. *A jogalkotási probléma felismerése és definiálása*. Meglátásom szerint e terminológiai probléma felismerése és mint problémaimpulzus azonosítása, a jogalkotási problémák közé sorolható kiegészítve így azokat.

³ Andrassy György: *A magyar nyelv és a magyar nyelvű közösség jogi helyzete*. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó, Budapest 2017. 64. o.

állami szerepvállalás mellett történő magyar átvételének, a minőségi jogalkotás során történő alkalmazásuknak?

A terminológiai adatbázisok készítését nemzetközi és európai szabványok határozzák meg, de nemzetenként eltérő, hogy milyen típusú adatbázisokat hoznak létre.⁴ A terminológiai adatbázisokra vonatkozó nemzeti előírások és szabályozások történeti, nyelvpolitikai stb. okokból való eltérése miatt voltaképp indokolt lenne napjaink összes nemzeti jogi terminológiai adatbázisát megvizsgálni, ez azonban meghaladná e doktori értekezés kereteit. Ennek okán a kutatás területi és jogtörténeti fókusza Európára összpontosul. Jelen értekezés keretein belül így két európai példát elemzek részletesen jogi és terminológiai szempontból: a svájci Szövetségi Kancellária *TermDat* és a bolzanoi (Olaszország) *bistro* terminológiai adatbázisát. A kutatás céljából egyenesen következik az elemzett adatbázisok modellezésének szükségessége, a terminológiai eljárások hazai implementálási lehetőségének és gyakorlati alkalmazásának megvizsgálása. Ebből következően kutatásom célja elsődlegesen a kevesebb ország (Svájc, Olaszország, Szlovákia és Magyarország)⁵ nyelvi, terminológiai és jogi szabályozásának történeti szempontú, a szabályozás változásait részletesen nyomon követő kritikai aspektusú, a fejlődési ívekre összpontosító alapos elemzése, mint több ország jelenlegi szabályozásának, terminológiai adatbázisainak áttekintése.

Az Alaptörvény nyelvhasználati és terminológiai színtere az állami nyelvpolitika legaktívabb működési területeként azonosítható, mivel az abban megfogalmazott jogalkotói elvárásokon keresztül tudja az állam a nyelvhasználat és nyelvi hozzáférés jogi pozícióját meghatározni és befolyásolni. A magyar alkotmányjogi terminológia kérdéskörét, valamint a vizsgált négy állam (Magyarország, Szlovákia, Olaszország, Svájc) hatályos rendelkezéseit, a jogi szövegek létrehozására és közzétételére vonatkozó előírásokat a középpontba állítva megállapítható, hogy az erre irányuló vizsgálatok meglehetősen ritkák. Az ezzel összefüggő kutatási kérdésemet ezért az alábbiaként határoztam meg:

⁴ Tamás Dóra: Gazdasági szakszövegek fordításnak terminológiai kérdéseiről. ELTE BTK Fordító-tolmácsképző Tanszék, Budapest 2014. 99-100. o.

⁵ Svájc és Olaszország nyelvi, terminológiai és jogi szabályozásának részletes elemzése mellett kiemelten kezelem a hazai nyelvi jogi helyzet leírását, és az ismertetett svájci és bolzanoi adatbázisok implementálási lehetőségeinek megvizsgálását is. Emellett, kitekintésként érdemesnek tartom a magyar nyelv helyzetének szemszögéből megvizsgálni egy szomszédos országot, Szlovákia nyelvi jogokait, amely szintén segíthet a magyar nyelv jogi terminológiai helyzetének felmérésében, valamint egy közép-kelet-európai ország terminológiai törekvéseinek leírásában.

Milyen anyanyelvi jogokat biztosítanak a vizsgált államok jogrendszerei saját állampolgáraik részére? Ezek miként jelennek a jogalkotás folyamatában és a jogszabályok megvalósítási és alkalmazási szintjében?

A kutatás során kiemelt figyelmet fordítok az Alaptörvény nyelvezetére és magyar nyelvű terminológiájára, továbbá ennek olasz nyelvű fordítása közben jelentkező terminológiai kérdésekre. A vizsgálat jelentősége a jogértelmezés és a jogi ekvivalencia kérdéskörének vizsgálata során érhető tetten. Kérdésként merül fel a fordítások kapcsán ezen kiforrott szempontok átültetésének lehetősége, a jogi tartalom sikeres közlése, a helyes ekvivalenciaszintek megtalálása, a nemzeti jogi berendezkedés által megteremtett társadalmi-gazdasági viszonyok más nyelven történő megjelenítése. A legfontosabb feladat ezért a forrásnyelvi állam – esetünkben Magyarország – jogi berendezkedésének tanulmányozása, és elsősorban annak eldöntése, hogy a jogfogalmak milyen módszerek segítségével adhatóak vissza más nyelven anélkül, hogy a jogi tartalom sérülne és a jogbiztonság csorbát szenvedne. Ez a jogterminológiai munka nem merülhet ki a forrás- és célnyelvi jogrendszerek leírásában majd összevetésében, a jogfogalmak összegyűjtésében és egyszerű megfeleltetésében, hanem mindenekelőtt ki kell terjednie az adott állam jogi berendezkedésének elemzésére, az országspecifikus jogfogalmak tisztázására, majd az elért eredmények mindenki számára elérhető közzétételére. Ha más a gazdasági, jogi, kulturális és közigazgatási környezet, akkor eltérő fogalmi rendszerek alakulhatnak ki, amely akár azonos nyelvek esetében is tetten érhető, mivel a terminológiai rendszerek nem nyelvhez, hanem országhoz kötődnek.⁶ Éppen ezért az értekezésben terminológiai módszerrel elemzett példák kiválasztásakor a hivatalos nyelv intézménye által érintett legmagasabb nyelvhasználati színteret (törvényhozás, végrehajtás, igazságszolgáltatás) vettem alapul. Az Alaptörvény az állami nyelvpolitika legaktívabb működési területe és nyelvhasználati színtere, mivel annak szabályozásán keresztül tudja az állam bizonyos nyelvi pozícióját fenntartani, befolyásolni.

Utolsó kutatási kérdésem a nemzeti jogi berendezkedés kötöttségéből eredő terminológiai problémákra összpontosul.

⁶ Fóris Ágota: A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat és az elmélet viszonya. In: Hires-László Kornélia – Karmacsai Zoltán – Márkus Anita (szerk.): Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai. Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. Budapest–Beregszász, 2011. 427. o.; és Tamás Dóra: Gazdasági szakszövegek fordításnak terminológiai kérdéseiről. ELTE BTK Fordító-tolmácsképző Tanszék, Budapest 2014. 142. o.

Mi történik akkor, ha a fentebb leírt fogalmi megfeleltetés nem vezet sikerre, az elvégzett összehasonlítás eredményeként a fogalmak között jelentős eltérés mutatkozik? Miként biztosíthatjuk mégis a megfelelő minőségű és színvonalú fordítást és terminológiai megfeleltetést abban az esetben, ha a célnyelvi ország jogi és társadalmi-gazdasági rendszerében csak hasonló fogalom létezik?

3. Az értekezés vizsgálati módszerei és forrásai

Amint arra Bartha⁷ a nyelvtudomány, míg Nagy⁸ és Zódi⁹ a jogtudomány felől figyelmeztet, „a globalizáció, a transznacionalizmus és az elképesztő sebességgel fejlődő kommunikációs és egyéb technológiai újítások korában a kisebb vagy kevésbé használt nyelvek funkcionális hanyatlása korunkban nagyobb méreteket ölt, mint bármikor a történelem folyamán.” E megállapítást részben cáfolja, a technológiai és technikai fejlődés pozitív hatása, amely tetten érhető mind a kisebb beszélőközösségű, mind a kisebbségi nyelvek esetében – legyen szó egy vagy több nyelv viszonylatáról, együttéléséről. Ide sorolhatóak például az állami szerepvállalás mellett létrejövő terminológiai adatbázisok, és az általuk biztosított előnyök. Kutatásomban nagy hangsúlyt fektettem a jogszabályok tartalmi és terminológiai elemzésére, azok joggyakorlatban történő érvényesülésének bemutatására, másfelől a terminológiai adatbázisok tartalmi, szerkezeti, jogszabályokban és szabványokban megfogalmazott és vele szemben támasztott követelményeinek leírására. Nagyban támaszkodtam továbbá az informatika, valamint a terminológiatudomány általános és jogi vonatkozású, hazai és nemzetközi szakirodalmára.

Mindezek megalapozására a nyelv és jog kapcsolatának kibontásakor, a vele szorosan összefüggő nyelvi jogok érvényesülésének bemutatásakor, a jogértelmezés és alkotmányos jogösszehasonlítás alapelveinek részletes tanulmányozásakor az értekezés sok szempontból jogtörténeti és jogfilozófiai indíttatású, de felhasználja a hagyományos jogértelmezési megközelítés elméleti kereteit és módszertanát is. Az értekezés alapjaiban támaszkodik az alkotmányjog, a jogösszehasonlítás és a terminológia alapelveire, a nemzeti nyelvi jogok és az azokban megjelenő terminológiai kérdések elemzésére és értékelésére. Ez a szemléletmód érhető tetten a források összeállításánál és elemzésénél is, amely alkotmányjogi, nyelvi és

⁷ Bartha Csilla: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás. In: Nádor Orsolya– Szarka László (szerk): Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában. Akadémiai Kiadó, Budapest 2003. 56. o.

⁸ Nagy Noémi: Területi autonómiával rendelkező kisebbségek Spanyolországban – nyelvi jogi kitekintés. In: Szöllősi László (szerk.): Pro Scientia Aranyérmesek XI. Konferenciája. Pro Scientia Aranyérmesek Társasága, Budapest 2013. 289-293. o.

⁹ Zódi Zsolt: Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás: Gépek a jogban. Gondolat Kiadó, Budapest 2012. 12-14. o.

emberi jogi kérdésekre vonatkozó jogszabályok (alkotmányok, törvények, rendeletek, nemzetközi szerződések, javaslatok stb.), a vonatkozó jogi és terminológiai szakirodalom, illetve a jogalkalmazó (állami és tudományos) szervek joggyakorlatának elemző és értékelő feldolgozását jelenti.

Az értekezés központi kérdésköre a jogi terminológia vizsgálata; továbbá törekszik a terminológiai munkafolyamat modellezésére az olasz és a svájci példán keresztül. Ezért a feldolgozott források elsődlegesen magyar, olasz, francia és angol nyelvűek. A magyar nyelvű nyomtatott jogi szótárak során a vizsgált országok esetében megállapítható, hogy míg a francia nyelven rendelkezésre álló *Magyar–francia–magyar jogi szótár*¹⁰ alapvető segítséget nyújt a svájci jogi terminológia feldolgozása során is, addig olasz nyelven az egyetlen, 1912-ben megjelent *Magyar–Olasz jogi műszótár*¹¹ semmilyen viszonyítási alapot nem jelenthet a kutatást illetően. Éppen ezért a vizsgálatot a ma rendelkezésre álló köznyelvi *Magyar–olasz szótárral*¹², *Olasz–magyar szótárral*¹³, *Magyar értelmező kéziszótárral*,¹⁴ illetve a témában megjelent magyar és olasz nyelvű nyelvi és jogi vonatkozású tanulmányokkal, valamint rövidebb szószedetek felhasználásával egészítettem ki. Olasz, francia és angol nyelvre terjesztettem ki a nyomtatott szótárak és szójegyzékek felkutatását, alapvetően támaszkodtam az Eurac Research és a svájci Service Linguistique Centraux – Section Terminologie gondozásában megjelent egy és többnyelvű szótárakra, terminológiai gyűjteményekre és belső anyagokra.¹⁵ E szótárakat kiegészítettem továbbá a Giuffrè gondozásában megjelent *Dizionario giuridico italiano-francese, francese-italiano*¹⁶ szótárral. Az online forráskutatás alapján – amely első fele a jogszabályok összeállítására koncentrált – megállapítható, hogy az értekezésben vizsgált országok mindegyike (Magyarország, Olaszország, Svájc) rendelkezik ingyenes, online elérhető hivatalos jogtárral (jogi archívummal)¹⁷, amelyben nemcsak a hatályos, de – az akár több évtizede – hatályon kívül helyezett jogszabályok is elérhetőek. Az online szótárak során alapvetően az olasz Simone kiadó által üzemeltett

¹⁰ Bárdosi Vilmos – Trócsányi László: Magyar–francia–magyar jogi szótár. KJK Kerszöv., Budapest 2001

¹¹ Pauletig Alajos: Magyar–olasz jogi műszótár. Minerva, Fiume 1912

¹² Koltay-Kastner Jenő – Juhász Zsuzsanna: Magyar–olasz szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest 2004

¹³ Herczeg Gyula – Juhász Zsuzsanna: Olasz–magyar szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest 2001

¹⁴ Pusztai Ferenc (főszerk.): Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest 2003

¹⁵ SLC-ST: <https://www.bk.admin.ch/bk/fr/home/documentation/langues/termdat.html>

Eurac Research: <http://eldit.eurac.edu/>; <http://www.eurac.edu/it/research/autonomies/commul/publications>;

¹⁶ Tortora, Giovanni: Dizionario giuridico italiano-francese, francese-italiano. Giuffrè, Milano 2010

¹⁷ Svájc – Recueil systématique du droit fédéral (RS): www.admin.ch/gov/fr/; Bolzano – LexBrowser: <http://lexbrowser.provincia.bz.it>; Trentino-Alto Adige – Biblioteca: <http://www.regione.taa.it/codice/ricerca.aspx>; Magyarország: <https://net.jogtar.hu/>

<https://www.simone.it/newdiz/> online olasz egynyelvű jogi szótárra, illetve a két elemzett adatbázisra, a *bistro*-ra és a *TermDat*-ra támaszkodtam.¹⁸

Magyarország tekintetében az Alaptörvény értelmezéséhez alapvetően az Alkotmánybíróság határozatait, Árva Zsuzsanna által szerkesztett Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez,¹⁹ az Alaptörvény által felvetett, főbb kérdéskörökben megjelent értelmező tanulmányokat használtam. Ezek együttes felhasználása és elemzése közvetlen iránymutatást nyújt az elemzett két adatbázis országainak nyelvi jogi jogalkotására és nemzeti terminológia gondozására vonatkozóan. A források feldolgozása során megállapítható, hogy míg Dél-Tirol és Svájc esetében a nyelvi jogokat és a terminológiát összekapcsoló bőséges és jól dokumentált szakirodalmat találunk, addig a magyar nyelvjogi és terminológiai témában sokkal kevesebb átfogó mű lelhető fel. Az összegyűjtött szakirodalom és források elemzése együttesen tették lehetővé napjaink jogalkotási tendenciának leírását, az eljárásmodok és munkamódszerek felvázolását, a jogalkotói akarat gyakorlatba történő átültetésének főbb kihívásaira való rávilágítását, a jog- és a terminológiatudomány szakembereinek együttműködéséből megszülető pozitív elemek kiemelését, illetve a nyelvi jogok adatbázissal való támogatásának és biztosításának modellezését.

4. Az értekezés felépítése

Az értekezés kilenc fejezetből áll. A tartalomjegyzék és a bevezetés után az első fejezet a kutatás tárgyát és főbb kérdéseit tárgyalja, kitér a témaválasztás jelentőségére és újszerűségére. Ezt követően a kutatás módszereit és forrásait ismerteti részletesen.

A *második fejezet* a téma szempontjából releváns nemzetközi és hazai jogalkotástani, alkotmányjogi és terminológiai szakirodalmat tekinti át. Rövid összefoglalást ad a jogtudomány és a terminológiatudomány kapcsolódási pontjairól, ezen belül a jog és a terminológiatudomány szempontjából részletesen körüljár olyan alapvető fogalmakat, mint a jogalkotástani, a jogértelmezés és a jogalkotási eljárás. Kitér a jog és nyelv kapcsolatára, továbbá tisztázza a jogalkotás, a jogszabályszerkesztés főbb szakaszait, majd részletesen elemzi a minőségi jogalkotás és az alkalmazott nyelvészet mint segédtudomány kapcsolatát és szemléletbeli különbségeit. Kiemeli napjaink jogalkotási alapelveit, részletesen bemutatva a jogszabályszerkesztő, a terminológus és a jogi szakember főbb feladatait.

¹⁸ Chiocchetti, Elena – Voltmer, Leonhard (eds.): *Harmonising legal terminology*. Eurac Research, Bolzano 2008; Abel, Andrea – Stuflessner, Mathias – Voltmer Leonhard (eds.): *Aspects of multilingualism in european border regions*. Eurac Research, Bolzano 2007

¹⁹ Árva Zsuzsanna (szerk.): *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. Wolters Kluwer, Budapest 2013

A *harmadik fejezet* részletesen leírja Svájc, Dél-Tirol (Olaszország), Szlovákia és Magyarország nyelvi kultúráját és berendezkedését, előrevetítve a két esettanulmány nyelvi, jogi és terminológiai vonatkozásait. Elemzi továbbá Dél-Tirol, azon belül Bolzano megye, Svájc, Szlovákia és Magyarország államszervezetét és a hivatalos nyelvhasználat jogi kereteit, kitérve az alkotmányos rendelkezésekre. Dél-Tirol és Svájc esetében részletesen ismerteti a nyelvhasználati modellt és azok területi (kantonális valamint tartományi és regionális) hatáskörét a nyelvhasználat szabályozását illetően. Szlovákia és Magyarország esetében a *magyar nyelv* kisebbségi majd, mint többségi nyelv státusza kerül vizsgálatra, a hivatalos nyelvhasználatra vonatkozó nemzeti, államközi és nemzetközi jogszabályok és egyezmények ismertetésével. A politikai, demográfiai és ideológiai tényezők átfogó perspektívában értékelik továbbá a magyar nyelv helyzetét, a nyelvi jogok rendszerét és a problémák megoldásának lehetséges módozatait.

A *negyedik fejezet* részletesen elemzi a terminológiaelmélet és az alkotmányjogi fordítási és terminológiai munka számára releváns alapfogalmakat az SLC-ST *Méthodologie Terminologique* képzése alapján. Kitér továbbá a definíció és a definiálhatóság kérdéskörére, valamint a terminusmeghatározás jelentőségére a jogi fordítás és terminológia szempontjából.

Az *ötödik fejezet* mélységében tárgyalja a terminológiai munka szakaszait, az egy- és többnyelvű, a deskriptív és preskriptív, továbbá az eseti, a doménorientált és a szövegorientált terminológiai munka főbb sajátosságait. A dolgozat a terminológiai munka osztályozási és csoportosítási lehetőségével folytatódik, annak alapfogalmainak és főbb szakaszainak részletesen elemzésével együtt. Ezt követően a terminológiai adatbázisok gondozási elvei, validálási eljárásai, továbbá a bennük szereplő adatok formai és tartalmi ellenőrzésére és más intézményekkel, szakértőkkel való együttműködés szükségességére hívja fel a figyelmet.

A *hatodik fejezet* bemutatja a jogfogalmi megfeleltetés módszereit az alkotmányjog rendszerében, és kitér az azt befolyásoló tényezőkre is. Felhívja a figyelmet a magyar alkotmányjogi terminológia töredezettségére, a Magyarország Alaptörvényében megjelenő új terminusok kötöttségére és a nyelvi megfeleltetés módszereinek összetettségére. A fejezetben a terminológiában szokásos összevető módszer alapján összesen kilenc terminus eseti-összehasonlító elemzése kerül bemutatásra, a vonatkozó magyar és olasz nyelvű terminológiai, fordítástudományi és jogi szakirodalom ismeretében, valamint a forrás- és célnyelvi produktumok összevetésével. A fejezet a fordítási folyamat során felmerülő terminológiai kérdések bemutatása mellett – az olasz fordítási megoldást középpontba állítva – rávilágít a jogág hazai terminológiai rendszerezésének és tisztázásának szükségességére.

A *hetedik és nyolcadik fejezet* a terminológiai adatbázisokra vonatkozó kutatási eredményeket tartalmazza esettanulmányok formájában. Áttekintést ad a *bistro* olasz–német–ladin jogi terminológiai információs rendszer (*Sistema informativo per la terminologia giuridica*) létrehozásának történeti előzményeiről, majd kitér létrehozásának szükségességére. Ezt követően a *bistro* terminológiai adatbázis technikai felépítése és az adatbázison dolgozó terminológusok munkamenetére vonatkozó alapelvek és előírások kerülnek bemutatásra az intézmény adatbázis-gondozási gyakorlatával és az adatbázishoz való hozzáférés lehetőségeinek, illetve korlátjainak ismertetésével együtt.

A *nyolcadik fejezetben* tárgyalt második esettanulmány a svájci TermDat terminológiai adatbank létrejöttének körülményeit, a jogszabályi háttér leírását, a *Svájci Szövetségi Kancellárián* (*Bundeskanzlei Schweiz, Cancelleria federale, Chancellerie fédérale*) mint közigazgatási hivatalon belül működő *Terminológiai Szekció* (*Sektion Terminologie der Schweizerischen Bundeskanzlei, Sezione di terminologia della Cancelleria Federale, Section de terminologie de la Chancellerie fédérale*) terminológusai által végzett munkafolyamatot, a különböző képzésekről szóló beszámolót és az adatbank felépítésének és fejlesztésének leírását foglalja össze.

Az értekezés következtetéseit és a kutatás legfőbb eredményeinek hasznosítási lehetőségeit a *kilencedik fejezet* tárgyalja.

Az irodalomjegyzék az értekezés elkészítése során felhasznált és hivatkozott szakirodalmat tartalmazza a hozzátartozó források, ábrák és táblázatok jegyzékével együtt. A jogszabályi hivatkozásokat és az online forrásokat a függelék részét képező jogszabályjegyzékben kerültek feltüntetésre, a hatodik fejezetben elemzett terminusokhoz tartozó terminográfiai cédulákkal együtt.

5. A kutatás eredményeinek fejezetekben való összefoglalása

Disszertációmban egy adott szakterület, az alkotmányjogi szaknyelv és annak terminológiáját vizsgáltam kvalitatív, empirikus kutatás keretében. Célom annak megállapítása volt, hogy milyen szemléletmóddal, munkamódszerekkel, továbbá modern és megbízható informatikai eszközökkel lehet az alkotmányjog doménjén belüli terminológiai és fordítási munkát segíteni és a jogi szakfordítások minőségét javítani. E cél mentén a kutatás legfontosabb következtetései és javaslatai – a dolgozat szerkezeti egységeire figyelemmel – az alábbiak szerint foglalhatók össze.

1) Kutatásomban elsőként áttekintettem a releváns nemzetközi és hazai jogalkotástani, alkotmányjogi és terminológiai szakirodalmat. Rövid összefoglalást adtam a jogtudomány és a terminológiatudomány kapcsolódási pontjairól, kitérve a jog és nyelv kapcsolatára. Több alfejezeten keresztül tisztáztam a jogalkotás, a jogszabályszerkesztés főbb terminusait, majd részletesen elemeztem a minőségi jogalkotás és az alkalmazott nyelvészet, mint segédtudomány kapcsolatát és szemléletbeli különbségeit, kiemelve napjaink jogalkotási alapelveit, részletesen bemutatva a jogszabályszerkesztő és a terminológus főbb feladatait. A jogalkotástan új trendjei közé sorolva bemutatam az infokommunikációs eszközök alkalmazásának előnyeit, a jogalkotás és a terminológia menedzsment szemléletű felfogását, és a tényeken alapuló jogalkotás kritériumát. A jogalkotás alapelveit vizsgálva és azon megállapítást elfogadva, hogy az állam akkor jár el megfelelően, akkor biztosítja a minőségi jogalkotást mint eljárást, ha a jogszabályok megismerését a lehető legtöbb ember számára a lehető legkisebb költséggel és a lehető leggyorsabban biztosítja. Ezért fontosnak tartottam kitérni a két tudományág, a terminológia és az alkotmányjog együttműködéséhez szükséges alapkövetelményekre, részletesen bemutatva a gazdasági, minőségi és együttműködési feltételeket egy nagyobb alkotmányjogi-terminológiai projekt magvalósításának esetében. Ezen elvek nagy eséllyel minőségibb/jobb jogalkotást és következetes terminológia használatot fognak eredményezni, feltéve, ha van a betartására és implementálására irányú politikai elkötelezettség.

2) A harmadik fejezetben Dél-Tirol, Svájc és Szlovákia esetében részletesen elemeztem a nemzeti öntudat kialakítását befolyásoló tényezőket, kiemelten foglalkoztam a nyelv és a nyelvjog kérdéskörével, előrevetítve a két esettanulmány összetettségének nyelvi, jogi és terminológiai vonatkozásait. Az elemzésnek azért van kiemelt jelentősége, mert a nemzeti identitás – és ennek központi elemeként a nyelv – megjelenése azt támasztja alá, hogy az elemzett három állam nyelvi jogi szabályozása valóban tudatos nyelvpolitikán alapult. Mindez megfigyelhető az államszervezetek, a hivatalos nyelvhasználat jogi kereteinek, az alkotmányos rendelkezések, a nyelvhasználati modell és a nyelvhasználatot illető területi szabályozási elvnek a szintjén is. Az elemzése során egyértelműen kirajzolódott az anyanyelv-használatához való jog biztosításnak elsőbbsége, annak néhol túlszabályozottsága és az állampolgárok nyelvi jogainak alkotmányos és alapjogi biztosítása.

A Svájc és Dél-Tirol esetében megállapítható a nemzetfogalom elsődlegessége, amely a kölcsönös megértésen és egyenjogúságon alapszik. A területi *nyelvi daraboltság* rendhagyó módon Svájc és Dél-Tirol esetében a nemzet egységét jelenti. A tételes jog, a hivatalos nyelvre megalkotott különböző definícióját alapul véve, terminológiai rendezés útján, a változó jogi

tartalmat figyelembevételével meghatároztam a *hivatalos nemzeti nyelv*, az *államnyelv* és a (hivatalos) *kisebbségi nyelv* kategóriát. A bemutatott példák eltérő jogi szabályozással, azonban a nyelvi jogokat alkotmányos és emberi alapjogként azonosítva biztosítják állampolgáraik számára az anyanyelv használatát az élet összes területén. Állami szerepvállalás mellett, a nyelvi kihívásokra minden esetben intézményi, tudományos háttér kialakítása volt a válasz.

3) A terminológia áttekintésében a hazai és külföldi szakirodalom alapján az alapfogalmak leírására helyeztem a hangsúlyt. Ezen belül kitértem a terminus, a definíció és az ekvivalencia különböző értelmezési lehetőségeire, majd azon jellemzőket vizsgáltam meg, amelyek elsődlegesen relevánsak lehetnek a jogi terminológiával kapcsolatos vizsgálódások során. Az elemzés során alapvetően a hazai, a francia és olasz szakirodalomra, továbbá az SLC-ST kézikönyvére támaszkodtam, kiemelve továbbá a szabványok fontosságát. Ennek megfelelően az ismertetett osztályozási és csoportosítási elvek nem tekinthetők lezártak, azokat a nyelv-terminológia-jog vonatkozásában értelmeztem elsődlegesen. Az ekvivalenciaszintek csoportosításához többféle osztályozást is megvizsgáltam, a terminológiában leginkább elterjedt hármas felosztás (teljes ekvivalencia, részleges ekvivalencia és ekvivalencia hiánya) helyett, az SLC-ST ajánlásának megfelelően a négyes felosztást (teljes ekvivalencia, átfedés, inklúzió és ekvivalencia hiánya) alkalmaztam és ismertettem. A szakirodalom ismertetése során rávilágítottam a jogtudomány által a terminológia felé támasztott alapvető elvárásokra, valamint a két tudomány együttműködésének lehetőségeire.

4) Vizsgálataimat a terminológiai munka osztályozási és csoportosítási lehetőségével folytattam, amelynek során kitértem a terminológiai munka alapfogalmaira, majd főbb szakaszait részletesen elemeztem. Mélységében tárgyaltam az egy- és többnyelvű, a deskriptív és preskriptív, továbbá a doménorientált és szövegorientált terminológiai munkát. Az elemzés célja egyfelől a disszertáció szakirodalmi részének kiegészítése, másfelől a vizsgált, alapvetően nem terminológiai célú kutatások felhasználási lehetőségeinek bemutatása volt. A fejezet végén részleteiben elemeztem az ekvivalencia és definíció kérdéskörét a jog sajátosságaira vonatkoztatva. Ennek során meghatároztam azokat az ekvivalenciaeseteket, amelyek a jogi fordítás során leginkább alkalmazhatóak és megoldást biztosítanak egy-egy jogi, terminológiai problémára. A definíciók szerepét vizsgálva az alábbi megállapításokat tettem. A jogfogalmak egymáshoz való viszonyát, a köztük lévő kapcsolatok rendjét, a jogrendszer ellentmondásmentességét és koherenciáját csak terminológiai definíciójával biztosíthatjuk. Ennek szerepe a

jogbiztonság során érhető tetten, amely az adott fogalom világos, érthető, következetes és egyértelmű meghatározását jelenti.

5) A dolgozat hatodik fejezetében az előzetesen meghatározott elméleti keretet alapul véve, a terminológiában szokásos összevető módszer alapján összesen kilenc alkotmányjogi terminust elemeztem a vonatkozó magyar és olasz nyelvű terminológiai, fordítástudományi és jogi szakirodalom ismeretében, valamint a forrás- és célnyelvi produktumok összevetésével, magyar – olasz viszonylatában. A vizsgálat során rámutattam egyrészt arra, hogy a terminológia fordítási kérdéseinek elemzéséhez a terminus tágabb megközelítésére van szükség, másrészt a fogalmi ekvivalenciaszintek megállapításához csak terminológia módszerek segítségével juthatunk el.

A vizsgálat során számos ellentmondás mutatkozott. Elsődleges problémaként jelentkezett, hogy az olasz–magyar nyelvpárban nem állnak rendelkezésre átfogó tematikájú hagyományos szerkesztésű jogi szakszótárak. Ezt a hiányosságot a magyar és olasz egynyelvű jogi fogalomtárak, online jogi terminológiai adatbázisok és szójegyzékek, illetve jogi szakmai kézikönyvek felhasználásával igyekeztem pótolni. A vizsgálatot a terminológiában szokásos többnyelvű, összehasonlító módszer alapján végeztem, Tamás az olasz és magyar gazdasági terminusok elemzésére használt vizsgálatát alapul véve. Terminológiai vizsgálatom egyszerre sorolható az egynyelvű, egy nyelven belül végzett terminológiai munkák, illetve a többnyelvű, több nyelv viszonylatában vizsgálódó, összevető munkák közé. Az elemzés célját tekintve vizsgálatom a szövegorientált terminológiai munkák csoportjába tartozik. A bemutatott kilenc terminus esetében egyaránt fontos megemlíteni, a fogalmi (onomasziológiai elv) megközelítés elsődlegességét, amely a vizsgálat során segítette az adott fogalmat jelölő terminust a saját jogrendszerében elhelyezni. Megállapítottam, hogy a terminusok ekvivalenciaszintje nem egyértelmű, nehezen értelmezhető, azok alapvetően a funkcionális ekvivalencia kívánalmainak felelnek meg. A kontrasztív vizsgálat során rávilágítottam továbbá a magyar terminusok nemzeti kötöttségére, a szövegezést megelőző hazai terminológiai kutatások hiányára és szükségességére. A bemutatott magyar terminusok és azok olasz nyelvű ekvivalenseik jól illusztrálják a jogág terminológiai rendszerezésének és tisztázásának szükségességét.. Ennek elősegítésére elkészítettem a vizsgált terminusok magyar–olasz–francia három nyelvű terminográfiai céduláját, amelyet a függelékben tettem közzé.

6) A disszertációm következő fejezetében a bolzanoi Európai Akadémia (Eur.Ac) által létrehozott és gondozott *bistro* jogi terminológiai információs rendszert mutattam be

részletesen. A *bistro* az egységes terminológiahasználát – különösen jogi hatás kiváltására alkalmas szövegek esetében –, a joghoz való hozzáférés és a nyelvi jogok biztosításának követelményeként került ismertetésre.

Az elemzés során rámutattam, hogy adatok a *bistro*ban célszerűen rendezett és rendszerezett tárolása, annak gyors tovább fejleszthetősége és állandó frissítési és javítási lehetősége komplex megoldást kínált a Régiónak. Használata nagyban hozzájárult a nemzeti terminológiai harmonizációjának elősegítéséhez, továbbá az új, elfogadott terminusok gyors és következetes közzétételéhez. Elemzésemmel és a *bistro* sajátosságainak leírásával erősíteni kívánom a hazai terminológiai szemléletet, továbbá a terminológiamenedzsment főbb lépéseinek egy már létrehozott adatbázison való bemutatását, esetlegesen oktatásba való bevonását.

7) A dolgozatom második esettanulmányában a svájci jogi-közigazgatási terminológiai adatbank, a TermDat létrejöttének körülményeit, típusát, felépítésének adatmezőit ismertettem részletesen, esettanulmány formájában, amelyek számos tanulsággal szolgálhatnak a hazai terminológiai adatbázisok létrehozását illetően. A vizsgálat első felében kitértem az egységes jogi szaknyelv megalkotásának kritériumaira (egységes jog, egységes jogalkalmazás, azonos nyelv használata) Svájc esetében, ahol mindezt a négy hivatalos nyelv egyenrangúsága és az egységes jogérvényesülés kritériuma mellett kell biztosítani. Ennek szükségességét a hivatalos szövegek mennyiségének rohamos növekedésével, a fordítási és terminológiai munkafolyamatok felgyorsulásával, a munkaeszközök fejlődésével továbbá a kommunikációs igények mielőbbi kielégítésnek szükségletével támasztottam alá. Az állami támogatással és felelősségvállalással létrehozott TermDat-ot a terminológiapolitika hatékony eszközeként azonosítottam. A TermDat létrejöttének és fejlesztési szakaszainak bemutatásával célom az volt, hogy rávilágítsak az adatbázis létrehozásának minimumkövetelményeire, és főbb szakaszaira. A TermDat fejlődési íve jól mutatja, hogy az állami szerepvállalásnak és az intézmények között létrejövő együttműködésnek köszönhetően a terminológia a jogbiztonság és a sikeres jogalkotás egyik alapfeltétele lehet. A fejezet zárásaként az adatbázis tartalmi elemzését végeztem el. Eredményként állapítottam meg, hogy a bemutatott TermDat adatbank algoritmusának, az adatok rendezési módjának bemutatása, valamint az azok létrejöttére, bővítésére és karbantartására vonatkozó irányelvek ismertetése nagyban hozzájárulhat további projektek megvalósulásához.

6. A kutatás eredményeinek tézisekben való összefoglalása

A kutatás kitűzött célja a jogi terminológiai munkafolyamat elméleti háttérének és gyakorlati alkalmazhatóságának feltárása volt. Napjaink globalizált politikai környezetében elengedhetetlen, hogy a közölni kívánt fogalmak és az őket jelölő szakkifejezések pontosak és egyértelműek legyenek²⁰, ez pedig világosan meghatározott fogalmak, terminusok és ekvivalensek nélkül nehezen elképzelhető. Fontos, hogy a nyelv mai állapotát leképezzük, rögzítsük és ellenőrzött formában közzé tegyük. Ennek megfelelően a nyelvi és jog kapcsolatát az egyén és az állam relációjában, valamint az ahhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek viszonyában értelmezzük. A kutatás során megállapítható, hogy a kutatási terület hazai viszonylatban nem kap elég figyelmet, a kutatások alapvetően külön-külön folynak a jog és a terminológia berkein belül. Jelen disszertáció a két tudomány közös munkamódszerének kidolgozásához, a nemzetközi példák átvételéhez kíván hozzájárulni. A leírt eredményekkel egyfelől a jogászok és fordítók figyelmét kívánom felhívni arra, hogy ismerjék meg a terminológiai szemléletmódot, napjaink terminológiai adatbázisainak főbb elméleti és gyakorlati kereteit és ennek megfelelően – Tamás észrevételéhez csatlakozva – alakítsák munkájuk stratégiáját és váljanak a terminológia által biztosított segédeszközök tudatos felhasználójává. A terminológiai ismeretek további előnye, hogy a fordítók és jogászok képesek lesznek nyelvi választásaikat objektív módon, szakmai érvekkel is alátámasztani.

A vizsgálódás által nyert eredményeket az értekezés elején megfogalmazott hipotézisek igazolásával kívánom összefoglalóan bemutatni, és egyben rendszerezni.

1.) Arra keresem a választ, hogy segít-e a terminológiatudomány a joghoz való hozzáférés biztosításában, a jogbiztonság előmozdításában? Ebből következően van-e a létjogosultsága a többnyelvű államok által már kifejlesztett és használt jogi terminológiai adatbázisoknak, azok állami szerepvállalás mellett történő magyar átvételének, a minőségi jogalkotás során történő alkalmazásuknak?

Napjaink információalapú társadalma által életre hívott új életviszonyok és a jogászai munkát támogatni hivatott új informatikai eszközök és szoftverek hatásának vizsgálata során megállapítható azok a jogalkotás folyamatára tett pozitív hatásai, míg az új módszerek és szemléletmódok a minőségi jogalkotás alapfeltételeiként azonosíthatóak.

²⁰ Sandrini, Peter: Legal Terminology. Some Aspects for a New Methodology. In: Hermes Journal of Linguistics. 22. Aarhus School of Business. 1999/22

A két részletesen bemutatott terminológiai adatbank algoritmusának, bővítésére és karbantartására vonatkozó irányelvek ismertetése nagyban hozzájárulhat egy hazai projekt megvalósításához, a jog területén az egységes terminológiai elmélet és gyakorlat szempontjainak kialakításához. Az államilag finanszírozott, külön, önálló intézményként, szakmailag független, a jog és a terminológia szakembereinek együttműködéséből megszülető tudományos és információs hálózat a minőségi jogalkotás egyik alappillére lehet. Ezen együttműködés egyik kiemelt eredményeként értelmezhető egy jogi terminológiai adatbázis létrehozása. Az ismertetett jog terminológiai munkamódszer (Svájc és Dél-Tirol) követendő példa lehet egynyelvű országok számára is, az egyértelmű és következetes terminológiahasználat, pontos kommunikáció és a jogbiztonság kívánalmának biztosítása érdekében. Előnyük továbbá a feltüntetett és ellenőrzött többletinformációnak köszönhetően a fordítások minőségjavulásánál és a fordításra fordított idő lerövidülésénél is tetten érhető.

2.) Milyen anyanyelvi jogokat biztosítanak a vizsgált államok jogrendszerei saját állampolgáraik részére? Ezek miként érhetőek tetten a jogalkotás folyamatában és a jogszabályok megvalósítási és alkalmazási szintjében?

Vizsgálatom során rámutattam, hogy az *anyanyelvhez való jog* és a *jog anyanyelven való hozzáférés* számos részletületet ölel fel. Kiterjed a nemzeti szinten megjelenő hivatalos nyelv intézményére, az államnyelv és a nemzeti nyelv, valamint az idegennyelv tanulásának feltételeire, valamint kapcsolódik az egyének általános nyelvi jogaihoz. A jogalkotást – mint specifikus reguláló tevékenységet – a védendő nyelvi érdekek és értékek, illetve a megvalósítandó eredmények eszközeként azonosítottam. Ez az anyanyelvi jogok biztosítása során azt előfeltételezi, hogy a jog alakítható a társadalmi-gazdasági körülmények elvárásainak megfelelően, képes az új társadalmi viszonyokat szabályozni, e reguláló funkcióját a hatékonyabb intézmények létrehozása érdekében felhasználni, szükség esetén a javítás lehetőségét fenntartani. Az elemzett országok mindegyikében a jogalkotási folyamat a nyelvjogot illetően tudatos és tervszerű, az alkalmazott szabályozási technikák és módszerek az adott társadalmi-gazdasági helyzetet szabályozzák. A hivatalos nyelv²¹ intézménye az államok nyelvi jogának legfontosabb eleme, amely a vizsgált államok esetében kivétel nélkül az alkotmányban kerül nevesítésre és szabályozásra. Ennek megfelelően az anyanyelvi jogokat a hivatalos nyelv és azt szabályozó nyelvi jogok összefüggésében értelmeztem, kitérve

²¹ Országoként eltérő megnevezés: nemzeti nyelv, államnyelv

Andrássy²² által használt *többségi* hivatalos nyelv és a *kisebbségi* hivatalos nyelv fogalmára. Ennek fényében megállapítottam, hogy az egyes országok állampolgárainak joga van a hivatalos nyelven használatához mind a magánéletben, mind a közéletben, a bíróságok és a közigazgatási hatóságok előtt, valamint joguk van az adott ország hivatalos nyelven az oktatásban részt venni, az ország törvényeit és más jogszabályait a hivatalos nyelven megismerni. A kisebbségi (*hivatalos*) nyelveken ezen jogok szintén biztosításra kerülnek, azonban ott már gyakran túlszabályozottsággal és az állam hivatalos nyelv(einek) elsőbbségével szembesülünk. E nyelvjogi szabályozást alapul véve tárgyaltam következő kutatási kérdésemet, amelyet a jogtudomány és a terminológiatudomány metszéspontján helyeztem el.

3) Mi történik akkor, ha a fentebb leírt fogalmi megfeleltetés nem vezet sikerre, az elvégzett összehasonlítás eredményeként a fogalmak között jelentős eltérés mutatkozik? Miként biztosíthatjuk mégis a megfelelő minőségű és színvonalú fordítást és terminológiai megfeleltetést abban az esetben, ha a célnyelvi ország jogi és társadalmi-gazdasági rendszerében csak hasonló fogalom létezik?

Minden jogalkotási eljárásnak és jogalkotási terméknek meg kell felelnie a demokrácia és a jogállamiság elvének. Az alapjogok kérdéskörét vizsgálva fontos, hogy mind a jogalkotási eljárásnak, mind a jogi norma tartalmának tiszteletben kell tartani az alapjogokat. Ennek jelentősége az anyanyelv használat és az anyanyelven történő joghozzáférés biztosításakor érhető tetten. Ha a hozzáférés nem valósul meg, vagy a jogszabály szövegezése nem egyértelmű, tehát a jog nem ismerhető meg, sérül az állampolgár alapjoga, a jogkövetés követelménye, valamint a jogalkotó akaratának továbbadása. Ebből következően az állam akkor jár el megfelelően, akkor biztosítja a minőségi jogalkotást mint eljárást, ha a jogszabályok formai és tartalmi megfeleléségi szintje mellett, kiemelt kezeli a nyelvi és terminológiai követelményeket is. Ennek első lépéseként a két tudományág együttműködésének biztosítása, közös szakmai egyeztetések és konferenciák életre hívása szükséges. A hazai jogalkotási folyamatot elemezve megállapítható, hogy a jogalkotás és a terminológia hasonló elvek és gyakorlat alapján kíván megbirkózni a megnövekedett információ mennyiség, az információcsere felgyorsulásának problémakörével, a minőségi munka biztosítása érdekében. A nemzetközi és nemzeti összehasonlító elemzés eredményeként arra a következtetésre jutottam, hogy míg nemzeti szinten a harmonizációs folyamatok és a különböző jogágak

²² Andrássy György: Nyelvi jogok. A modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra. PTE Európa Központ. Pécs 1998. 32-33. o.

terminológiai tisztázása kerül a terminológia középpontjába, addig a nemzetek közötti tudástranszfer az eltérő jogi berendezkedésből fakadóan a terminusok ekvivalenciájának meghatározására irányítja a figyelmet. Így a terminológia az ismeretek, a szakmai tartalmak hordozójaként játszik nagy szerepet (nemzeti szint), míg a fordítás lehetővé teszi azt, hogy a szakmai tartalmak egyik nyelvi közösségből a másikba kerüljenek (nemzetközi szint).

7. Az elért eredmények hasznosítási lehetőségei

Kutatásom eredményei véleményem szerint az alábbi területeken hasznosíthatók:

- Pontos alkotmányjogi terminológia nélkül semmilyen szándékolt jogi hatás elérése nem lehetséges. Az alkotmányjogon belül megfogalmazott terminológiai együttműködés folyamatának és alapkövetelményeinek leírása kiindulópontját képezheti a témakörben további elméleti kutatásoknak, megalapozhatja és elősegítheti a gyakorlati munkát ezen a területen;
- az alkotmányjog doménjának terminológiai szempontú feltérképezése, a terminográfiai munka részletes leírása és azok a bemutatott magyar-olasz terminus párok példáján való végig vezetése támpontot nyújthatnak a terminológia, a jogász és a szakfordító-képzésben a terminológia gyakorlati oktatásához, továbbá fordítási munkamódszerek kialakításához;
- Az SLC-ST munkafolyamatát elemezve megállapítható, hogy a terminológiai munkafolyamatok adatbázissal történő támogatása hozzájárul a pontos (alkotmány)jogi terminológia kialakításához (tudatosság növeléséhez), elősegíti a megfelelő együttműködést a nyelvészekkel, oktatási- és kutatóintézetekkel továbbá erősíti a terminológia gyakorlati célokra koncentráló szemléletét;
- a bemutatott terminológiai adatbázisok formai, tartalmi, továbbá szerkesztési elvének és a megbízhatóságot biztosító kritériumainak leírása mintául szolgálhat a hazai terminológiai adatbázisok és tudásbázisok készítéséhez;
- A dolgozat eredményei a jogtudomány más ágai számára, a terminológia alkalmazott, gyakorlati irányzatához kapcsolódó kutatások, valamint a terminológusképzések és a fordításhoz köthető egyéb képzések számára is relevánsak lehetnek.

8. A tézisekhez felhasznált irodalom

- Abel, Andrea – Stuflesser, Mathias – Voltmer Leonhard (eds.): Aspects of multilingualism in european border regions. Eurac Research, Bolzano 2007
- Andrássy György: Nyelvi jogok. A modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra. PTE Európa Központ. Pécs 1998
- Andrássy György: A magyar nyelv és a magyar nyelvközösség jogi helyzete. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): A magyar nyelv jelene és jövője. Gondolat Kiadó, Budapest 2017
- Bartha Csilla: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás. In: Nádor Orsolya– Szarka László (szerk.): Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában. Akadémiai Kiadó, Budapest 2003
- Chiocchetti, Elena – Voltmer, Leonhard (eds.): Harmonising legal terminology. Eurac Research, Bolzano 2008
- Drinóczi Tímea – Petrétai József: Jogalkotástan. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2004
- Fóris Ágota: A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat es az elmélet viszonya. In: Hires-László Kornélia – Karmacs Zoltán – Márkus Anita (szerk.): Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai. Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. Budapest–Beregszász, 2011
- Nagy Noémi: Területi autonómiával rendelkező kisebbségek Spanyolországban – nyelvi jogi kitekintés. In: Szöllősi László (szerk.): Pro Scientia Aranyérmesek XI. Konferenciája. Pro Scientia Aranyérmesek Társasága, Budapest 2013
- Sandrini, Peter: Legal Terminology. Some Aspects for a New Methodology. In: Hermes Journal of Linguistics. 22. Aarhus School of Business. 1999/22
- Tamás Dóra: Gazdasági szakszövegek fordításnak terminológiai kérdéseiről. ELTE BTK Fordító-tolmácsképző Tanszék, Budapest 2014
- Zódi Zsolt: Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás: Gépek a jogban. Gondolat Kiadó, Budapest 2012

A tézisekhez felhasznált források

- Árva Zsuzsanna (szerk.): Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez. Wolters Kluwer, Budapest 2013
- Bárdosi Vilmos – Trócsányi László: Magyar–francia–magyar jogi szótár. KJK Kerszöv., Budapest 2001

Koltay-Kastner Jenő – Juhász Zsuzsanna: Magyar–olasz szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest
2004

Herczeg Gyula – Juhász Zsuzsanna: Olasz–magyar szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest 2001

Pauletig Alajos: Magyar–olasz jogi műszótár. Minerva, Fiume 1912

Pusztai Ferenc (főszerk.): Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest 2003

Tortora, Giovanni: Dizionario giuridico italiano-francese, francese-italiano. Giuffrè, Milano
2010

Elektronikus források:

bistro terminológiai adatbázis: <http://bistrosearch.eurac.edu/>

Bolzano – LexBrowser: <http://lexbrowser.provinz.bz.it>

Eurac Research: <http://eldit.eurac.edu/>

Nemzeti Jogszabálytár: <http://www.njt.hu/>

Recueil systématique du droit fédéral (RS): www.admin.ch/gov/fr/

Services linguistiques centraux, Section de terminologie:

<https://www.bk.admin.ch/bk/fr/home/documentation/langues/termdat.html>

Simone.it: <https://www.simone.it/newdiz/>

Termdat adatbázis: www.termdat.bk.admin.ch

Trentino-Alto Adige – Biblioteca: <http://www.regione.taa.it/codice/ricerca.aspx>;

9. A témakörben publikált tanulmányok

- 1) Szerzői jogok fordítói szemszögből. In: Bencsik A., Fülöp P. (szerk.) *Jogász Doktoranduszok II. Pécsi Találkozója*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs 2012. 273-282. o.
- 2) Az érvényesség és a hatályosság fordíthatósága az olasz és a magyar jogi terminológia tükrében. In: *Porta Lingua 2012 Szaknyelv-kutatási irányzatok és alkalmazások*. SZOKOE, Debrecen 2012. 67-77. o.
- 3) A bolzanói *bistro* olasz–német–ladin jogi terminológiai információs rendszer bemutatása. *Magyar Terminológia* 6. évfolyam, 1. szám, 2013. 41-59. o.
- 4) Magyarország új Alaptörvényének olasz nyelvű fordítása közben felmerülő terminológiai kérdések. In: VII. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia. 2013. február 1. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet. 159-168. o.
- 5) Nyelvpolitika a jogi szaknyelv tükrében. In: Kassai (szerk.) *A nyelvújítás mint nyelvpolitikai aktus*. Nyelvészeti Doktorandusz Füzetek 10. PTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Pécs 2013. 68-73. o.
- 6) Sustainable development and the right to a healthy environment – a linguistic approach. In: Drinóczi T. – J. Legčević (szerk.) *Aspects of local and regional development*. Dunicop, Pécs-Eszék 2013. 91-115. o.
- 7) A fenntartható fejlődés és az egészséges környezethez való jog nyelvészeti megközelítésben. In: Drinóczi T. – Novák B. (szerk.) *Jog – Régiók – Fejlesztés*. Dunicop, Pécs-Eszék 2013. 609-627. o.
- 8) Jogi dokumentumok terminológiájának fordítási kérdései: Magyarország Alaptörvénye. *Glossa Iuridica*. 1. évfolyam, 1. szám, 2014. 60-73. o.
- 9) Les nouveaux termes dans la loi fondamentale de la Hongrie. In: Resche C. (szerk.) *Terminologie et domaines spécialisés – Approches plurielles*. Classique Garnier, Paris 2016. 145-162. o.
- 10) *A terminológiai adatbázisok gyakorlati haszna a terminológia és a fordító-tolmacsképzésben*. 2015. <http://nws.niif.hu/ncd2014/docs/ehu/047.pdf>.
- 11) Le rôle d'une base de données terminologique au services de la traduction juridique: Loi Fondamentale de la Hongrie. *Comparative Legilinguistics – International Journal for Legal Communication*. Vol. IX. Institute of Linguistics Adam Mackiewicz University. Poznan 2015. 61-76. o.

- 12) Drinóczi T. – Novák B.: Linguistic approach in legisprudence – Terminology, Translation studies and databases. *Theory and Practice of Legislation*. 2015/3 No. 1, pp. 115-129.
<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20508840.2015.1041707>
- 13) Novák B. – Tamás D.: A TermDat avagy egy svájci jogi-közigazgatási terminológiai adatbank tanulságai. *Magyar Terminológia*. 6. évfolyam, 2. szám, 2016. 207-231.
- 14) Novák B. – Drinóczi T.: L'interprete traduttore nel procedimento penale ungherese alla luce delle recenti direttive europee. In: *Translation Studies and Translation Practice: Proceedings of the 2nd International Translata Conference*, 2014: Part 2. Peter Lang, Frankfurt 2017. pp. 89-99.